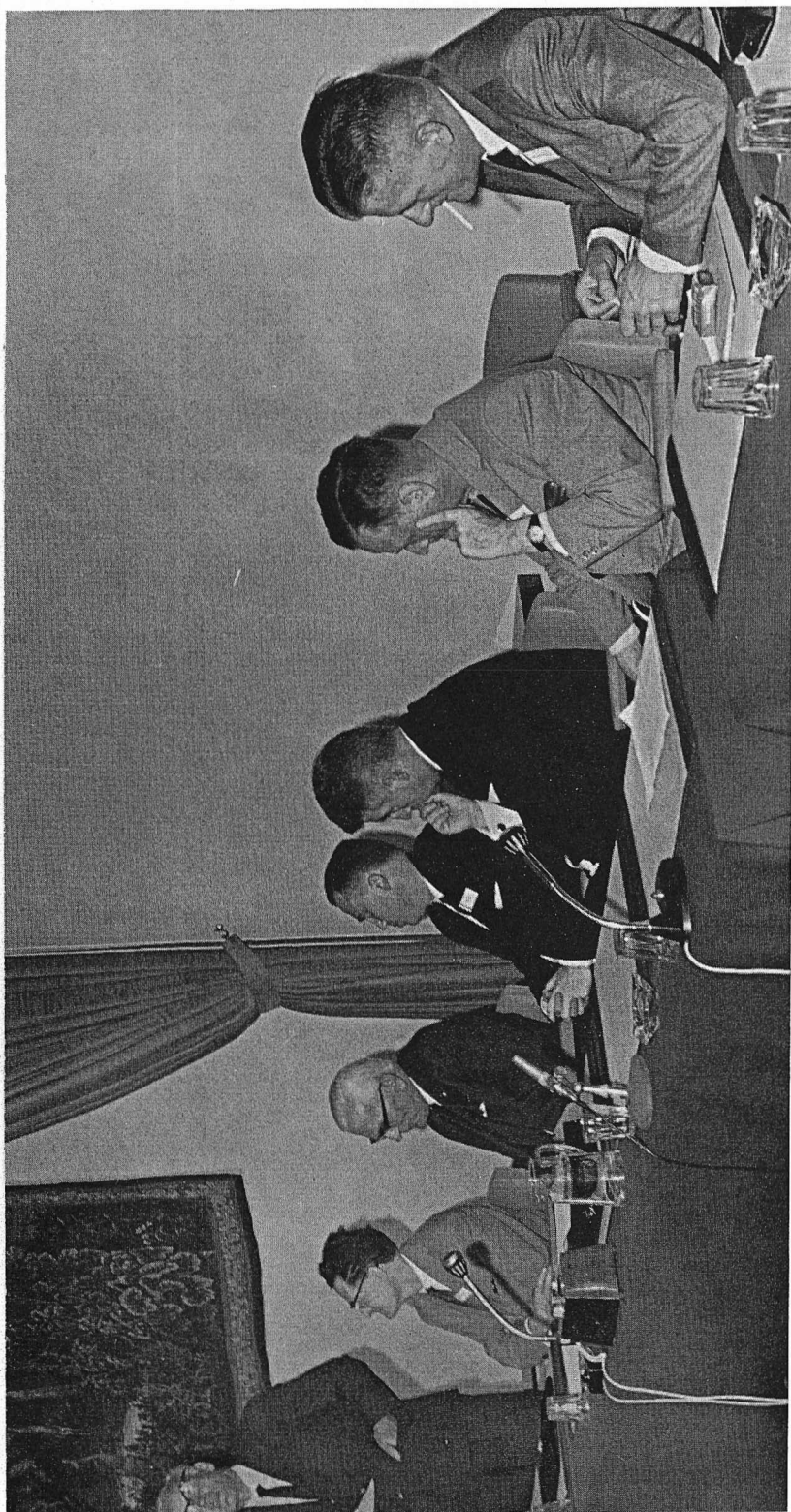

Bestuursstafel tijdens de slotzitting, van links naar rechts: PROF. DR. K. HEEROMA, PROF. DR. P. BRACHIN, MR. H. J. SCHÖLVINCK,

PROF. DR. W. THYS, DR. M. GRIJPDONCK, DR. J. M. JALINK, DR. F. P. THOMASSEN.

9684572

Verslag van het Tweede Colloquium

van hoogleraren en lectoren
in de nederlandistiek
aan buitenlandse universiteiten

*onder auspiciën en met steun
van de Gemengde Commissie ter Uitvoering van het
Belgisch-Nederlands Cultureel Verdrag*

*Brussel, Paleis voor Congressen
9-11 september 1964*

's-Gravenhage 1966

HET BEHANDELEN VAN NEDERLANDSE POËZIE VOOR EEN BUITENLANDS GEHOOR

DOOR PROF. DR. TH. WEEVERS

(Londen)*

De vraag hoe men een buitenlands gehoor kan inleiden tot Nederlandse poëzie heeft mij feitelijk beziggehouden vanaf het ogenblik dat ik, nu meer dan dertig jaar geleden, als jong Nederlands docent voor een kleine groep Engelse studenten stond. – Er zijn tijden geweest, dat ik eraan twijfelde of het wel mogelijk was. Ik geloof nu van wel, maar het is en blijft een moeilijke taak. Moeilijk – maar ook boeiend. Dat ik er toch telkens weer toe weergekeerd ben, komt door twee oorzaken: – mijn eigen voorkeur voor de poëzie, – en mijn overtuiging, dat het voor de buitenwereld meest waardevolle deel van de Nederlandse literatuur (in de ruimste zin) in de poëzie ligt – meer dan in het proza. Of dit laatste objectief vaststaat, is een vraag die ik nu liever laat rusten. Sommigen onder u denken er misschien anders over. Maar allen zullen het toch wel met mij eens zijn, dat wij de poëzie niet kunnen uitsluiten. En dan staan wij meteen voor een aantal problemen, die veel groter zijn dan de moeilijkheden die zich voordoen bij het behandelen van Nederlands proza.

Laten we beginnen met ons de situatie voor te stellen. Een docent – vaak, hoewel niet altijd, een Nederlands docent – staat voor een gehoor van buitenlanders. En ik neem nu aan dat die buitenlandse studenten onze taal nog niet, of pas nauwelijks kennen. Het spreekt vanzelf dat onze studenten tenslotte, als alles zo goed mogelijk gaat, de taal zó leren beheersen, dat wij, in het Nederlands, Nederlandse poëzie met hen kunnen lezen en bespreken bijna zonder te merken dat hun iets wezenlijks ontgaat. Zelfs kan het voorkomen, dat sommige aspecten beter tot hen doordringen dan tot geboren en getogen Hollanders of Vlamingen. Maar daar wil ik het hier nu niet over hebben. Want in dat stadium zijn de grootste moei-

lijkheden al overwonnen. Nee, de waarlijk moeilijke en boeiende strijd is de worsteling om een gehoor mee te krijgen dat eraan twijfelt of zo iets als *Dutch poetry*, *holländische Poesie* wel bestaat of zelfs bestaanbaar is. Het vooroordeel tegen onze taal zit ons dwars, tegen een taal die voor veel buitenlanders associaties oproept met boter, jenever, kaas, geldhandel („steinreiche Holländer”!) en ja, ook met schilderkunst, met Rembrandt – maar niet met poëzie! Zo'n vooroordeel is machtig, en er valt niet mee te spotten. Het moet doorbroken worden, wil er van ons streven iets terecht komen – maar hoe?

Laat ik beginnen met een persoonlijke ervaring. Enkele jaren geleden wou ik, om redenen die nu niet ter zake doen, me enigszins op de hoogte stellen van de poëzie der troubadours. Omdat er nogal haast bij was, kon ik niet de koninklijke weg bewandelen – in dit geval: eerst grondig Provençaals leren – ik moest ineens met de deur in huis vallen. Dat leek tamelijk eenvoudig: – er waren immers genoeg edities waarin al de gedichten letterlijk in het Frans vertaald waren. Daar begon ik dus mee. Maar . . . ik liep vast! Het Oud-Provençaals bleek mij als niet-romanist zó vreemd, dat de verzen, ondanks voortdurend raadplegen van de Franse prozavertaling, *stom* bleven. Ik hoorde niets! Het werd mij al gauw duidelijk, dat men met poëzie niets beginnen kan, zolang er geen stem uit opklinkt. In de vertaling vond ik, zou men zo zeggen, bijna alles: de gedachten, de beelden, de gevoelens; zelfs de meest gewaagde dubbelzinnigheden en toespelingen werden soms verklaard, al bleven er ook wel enkele in schijnheilige stippeltjes verborgen. Maar . . . ik hoorde niets! Ik voelde me als een dove, of als een muzikliefhebber in een museum vol opgezette zangvogels. Van zangvogels gesproken . . . zelfs dat mooie lied van Jaufré Rudel:

*Langue li jorn sow lonc en may
M'es belhs dous chans d'auzelhs de lonh –*

was me volkomen onverschillig gebleven zolang ik niets had dan de voor mij onuitspreekbare taal en de strompelende prozavertaling van Jeanroy. Tot ik bij toeval in een andere bloemlezing, *Florilège des Troubadours* een metrische vertaling vond. André Berry – geen dichter, maar een kunstzinnig geleerde die oor had voor poëzie, gaf mij voor 't eerst iets te horen; heel zwakjes klonk daar de stem van de zanger:

*Lorsque les jours sont longs en mai
J'aime ouïr les oiseaux lointains;
Et quand j'ai fini d'écouter,
Je songe à un amour lointain.
Je vais courbé par le désir,*

* Daar Prof. Weevers door familieomstandigheden plotseling verhinderd was het colloquium bij te wonen, werd deze voordracht voorgelezen door zijn assistent lecturer Mevr. T. U. Gesztesi.

*Et les chants, les fleurs d'aubépine
Valent les glaces de l'hiver.*

De stem klonk – en ik zag de somber peinzende ridder moeizaam voortstappen, gebukt in zijn mijmerij: *een gestalte!*

*Je songe à un amour lointain.
Je vais courbé par le désir . . .*

Hoe kwam dat? Doordat de vertaler zich had toevertrouwd aan de veelgemaakte metrische vorm, *le vers octosyllabe*. Zelfs rijmloos had dat de dode stof tot leven gebracht.

Zo iets is leerzaam. Wij leren eruit dat we, hoe dan ook, moeten beginnen met onze toehoorders (in hun eigen taal) een al is 't nog zo zwakke weergalm te laten horen van de stem van het gedicht. De stem is onmisbaar. Lukt het ons om bovendien een indruk te geven van de beelden, de zichtbare aspecten van het gedicht, van zijn gedachtengang – des te beter. Maar dat alles komt in de tweede plaats. *Leven* doet een gedicht alleen door zijn zingende of sprekende stem, die al het andere draagt en uitdraagt. Zonder die stem kan de buitenlander het niet in zich opnemen, omdat alles dan, in de meest letterlijke zin, als droog zand aan elkaar hangt – één stootje, en het hele zandkasteel zakt in elkaar.

Nu zie ik u al ietwat cynisch glimlachen; U denkt: – ja, hij heeft goed praten. Van illusies gesproken . . . Moet elke docent zich dan verbeelden dat hij dichter is, en versregels in elkaar knutselen die niemand ooit lezen zal?

Maar u loopt te hard van stapel. Het gaat er niet om, het oorspronkelijke gedicht te evenaren, laat staan het te vervangen – wij willen alleen een hulpmiddel maken, een hulpbrug slaan over de afgrond van het taalverschil. Dat is heel wat minder dan dichten of zelfs nadichten – maar daarom is het nog niet waardeloos. Sterker: – we kunnen er niet buiten. Zonder dit hulpmiddel kunnen we gerust onze aantekeningen opvouwen en naar huis gaan: we mogen onze studenten nóg zoveel wetenswaardigs over Nederlandse poëzie meedelen . . . , wat helpt het als die poëzie niet tot leven komt? Alles gaat het ene oor in en het andere uit, en er blijft niets van hangen – omdat de muziek ontbreekt.

Kunnen wij dan die muziek integraal in de vreemde taal overbrengen? Nee, natuurlijk niet. Maar wel iets ervan, al is het maar een enkele trilling, en zo'n trilling kan een weerklank wekken die leven blijft.

Het gaat dus allereerst om een geluidsindruk. Meer niet, maar ook niet minder. Een indruk van het eigene, het individuele van het gedicht. Om het gesproken woord dus. En juist daarom is er iets te bereiken. Een

vlug neergepende ritmische weergave van enkele versregels in de voor de docent vreemde taal zou *op papier* niet slagen, omdat de docent (a) geen dichter is en (b) de vreemde taal onvoldoende beheerst. Maar diezelfde weergave, met bezielde stem *gezegd*, kan weerklank wekken.

Ook is het niet beslist nodig dat de docent zijn eigen vertaling maakt. Wij bezitten zo langzamerhand al een respectabel aantal ritmische of metrische vertalingen van Nederlandse gedichten uit allerlei perioden en in verschillende werelddalen. Maar wel is het nodig dat de docent de vertaling die hij gebruikt, mooi of althans goed vindt, zodat hij zich ermee vereenzelvigen kan. Heeft hij eenmaal een, liefst vrij kort, lyrisch gedicht in de metrische vertaling voorgelezen – de studenten moeten vertaling en oorspronkelijk gedicht voor zich hebben, anders is alles te gauw vervlogen – dan kan hij, als de studenten al enigszins Nederlands kennen, enkele regels van het oorspronkelijke gedicht laten horen, en die dan gaan ontleden en bespreken. Want eerst dan weten de studenten waar hij het over heeft.

Nu komen er een aantal principiële kwesties aan de orde.

(1) Moet de vertaling in het oorspronkelijke metrum vervaardigd zijn? Dat hangt er m.i. van af, of het gedicht sterk of zwak metrisch is. In het tweede geval hoeven we niet het aantal syllaben in acht te nemen; de ritmische val, de cadans is dan voldoende. Met *ritmisch* proza is dan al veel te bereiken. Maar zodra de dichter een deel van zijn ritmische effecten bereikt door artistiek verantwoorde afwijkingen van de daarachter gevoelde metrische *norm*, wordt het anders. Zulke effecten kunnen alleen dan weergegeven worden, als de vertaler zich houdt aan diezelfde metrische norm. – Mag ik hier ter illustratie een voorbeeld aanhalen uit mijn eigen praktijk? – een metrische weergave van Henriëtte Roland Holsts gedicht: „Kleine Paden”.

Wij weten dat de verzen van deze dichteres zo ver van de regelmatige jambische vijfvoeter afwijken, dat de toehoorder aanvankelijk de indruk krijgt dat hij met vrije verzen te doen heeft. Die losheid van ritme moet ook in de vertaling uitkomen. Maar we weten ook, dat er bij volgehouden luisteren in ons een spanning ontstaat, omdat we onder en achter dat vrijgevochten ritme tenslotte het jambische stramen gaan voelen dat er de verborgen norm van is:

*Kleine paden slingren over de heide
en komen aan op de hutten der armen:
zij zijn de eenigen die zich erbarmen
over 't verlatene van wie hier lijden.*

Toen ik dit duidelijk wou maken, nam ik noodgedwongen mijn toevlucht

tot een vertaling in metrische verzen en met dergelijke ritmische onregelmatigheden. Als ik nu die vertaling in druk zie, bevredigt-ie me niet. – „Daar heb je 't al!” – hoor ik iemand onder u bijna hardop denken. Volkomen begrijpelijk. Toch meen ik dat zo iemand ongelijk heeft. Welke indruk zo'n metrische vertaling op een lezer maakt, is de kwestie niet. Het gaat hier niet om lezen, maar om horen. De bedoeling is, om voor het oor de wisselwerking te laten uitkomen tussen geluidstroom, metrische norm en „inhoud”, (om dat onbevredigende woord nu maar eens te gebruiken). En ik geloof nog altijd dat mijn weergave dáárvoor doeltreffend kan zijn. Tenminste voor mij, en voor wie ze aanvaardbaar vindt:

*Little winding paths lead over the moor
and mark the way to the huts of the needy:
theirs is the only token of pity
for those who in loneliness bear their care.*

Mijn kritische tegenstander spitst de oren. „Die regels rijmen niet”, zegt hij. „Care” rijmt niet op „moor”, en „pity” evenmin op „needy”. – Knutselwerk!

Akkoord, kritische luisteraar. Bedankt voor uw opmerking; U hebt een tweede principiële kwestie aan de orde gesteld:

(2) Moet de vertaling van een rijmend gedicht eveneens rijmen?

Van moeten is zeker geen sprake. Het gaat om wat te bereiken is zonder taalverwringing. De weergave moet ongedwongen klinken, dat spreekt vanzelf. Maar moeten daarom ook ongedwongen opkomende rijmen of bijna-rijmen uit de vertaling geweerd worden, alleen omdat de vertaler niet altijd een natuurlijk klinkend rijm kan vinden? Een Prinzipienreiter zal zeggen: ja, dat moet. Halfheid is een onding. Of rijm, of helemaal geen rijm, en daarmee afgelopen. Ja, dat klinkt erg flink en manmoedig. Toch geloof ik dat men door dergelijke absolute eisen te stellen alweer uit het oog verliest, dat de docent zoals ik hem me voorstel, een zuiver dienende taak heeft. Het is er hem niet om te doen te pronken met vlekkeloze rijmen – hij wil een akoestische indruk geven. En is dan voorzichtig benaderen van het rijm door middel van assonance niet beter dan botweg tegen de weergalm-effecten van het oorspronkelijk in te gaan? Deze assonances doen dat – en dat is hun enige rechtvaardiging.

Tot slot nog iets over de periodenbouw: – de laatste strofen.

*De hutten en de paden scheemren heen,
na deze komt weer een andere heide,
mensen sterven na 't vreugdloos leven-lijden,
andre aanvaarden 't en alles blijft een.*

*Heide verliest zich in de zee; de zee
verliest zich in de lucht; en in de wijde
kringen van menselijke last en lijden
de doffe ellend' van deze armzalge stee. –*

Elke vertaler beschikt maar over een bescheiden vermogen tot weer-geven. Z'n middelen zijn beperkt. Hij kan nooit hopen om al de eigenschappen van het te bespreken gedicht te laten uitkomen. Daarom moet hij zich concentreren op het meest markante. In dit geval waren dat tot dusver de wisselwerking waarover we spraken, en de eentonige slepende rijmen. Maar hier komt als dominerend element de periode, die zich zelfstandig dwars door de verzen heen beweegt. Zelfs ten koste van tekstuele getrouwheid en rijmzuiverheid moet de vertaler hier die periodenbouw zo nauwkeurig mogelijk weergeven:

*The dwellings and the paths stretch far away,
beyond this moorland lies another moor,
people yield up the joyless life of care,
others assume it and all these things stay.*

*Moorlands fade into the sea; the sea
fades into the sky; and into the whole
endless domain of human pain and toil
fades this despondent haunt of poverty.*

Elke vertaling is een interpretatie. Dit kan een nadeel blijken. Maar in dit geval is het juist een voordeel. Reeds de vertaling legt de nadruk op die eigenschappen van het oorspronkelijke gedicht die de vertaler het meest hebben getroffen, en die naar zijn beste weten karakteristiek zijn. Daardoor vormt zijn vertaling zowel de inleiding als het materiaal voor zijn eigen studie, en vanzelf dus ook voor de gezamenlijke bestudering van het gedicht die de kern vormt van zijn onderwijs.

Londen, september 1964

Mark Brandenburg und standen, was nicht vergessen sei, an der Wiege des brandenburgisch-preussischen Staates. Zusammen mit Niederrheinern und Westfalen haben Niederländer die wirtschaftlichen, sprachlichen und künstlerischen Kräfte Niederdeutschlands und seiner Küste weithin bestimmt. Als die Hansa sank, gewann das Niederländische in der Ostsee Raum. In Südafrika entstand aus nordniederländischen Küstenmundarten eine Tochttersprache, die inzwischen zum Rang einer neuen Schriftsprache emporgestiegen ist. Die deutsche Literatur des 17. Jahrhunderts nimmt aus den Niederlanden entscheidende Anregungen". Moet het wetenschappelijk programma dat hierin opgesloten ligt en dat de geschiedenis van de Nederlandse taal en van de Nederlandse letterkunde op een internationaal toneel laat spelen, met de in nederlandistich opzicht beperkte middelen van een Duitse germanistiek of een Duitse nederlandistiek worden uitgevoerd? Of beseft de Nederlandse nederlandistiek intra muros dat hier ook voor haar een taak ligt? Beseft zij dat het stichten van wetenschappelijk volwaardige Nederlandse leerstoelen in het buitenland haar de verplichting oplegt de Nederlandse taal- en letterkunde buiten haar nationale grenzen en beperkingen te laten treden en ze te exporteren in een vorm die een gehoor extra muros overtuigen kan? Dat zijn de vragen die mij aanleiding hebben gegeven te spreken van een tekort der nederlandistiek. Moge er een antwoord op worden gegeven dat binnen weinige jaren mijn betoog van vandaag volkomen zal doen verouderen!

DE STUDIE VAN HET NOORDNEDERLANDSE NATIONALISME*

DOOR PROF. DR. E. H. KOSSMANN

(Universiteit Londen)

Eigenlijk moet ik bekennen dat ik me wat verlegen voel om op deze plechtige slotzitting mijn stem te verheffen. Die verlegenheid heeft twee redenen. In de eerste plaats, heb ik me op deze lezing als frivool historicus vrij slecht geprepareerd, en ik ben dus niet in staat om zo grondig te werk te gaan als alle vorige sprekers op dit Colloquium. De tweede reden is, dat ik – en dat is mij vanochtend tijdens de discussie zeer duidelijk gemaakt – een vreemde, misschien zelfs vijandige eend ben in deze bijt. Nu is het misschien goed dat ik daarom begin met mijn aanwezigheid in dit doorluchtige gezelschap van ernstige neerlandici te verklaren. De verklaring is dan dat ik tenslotte toch iets doceer wat met Nederland, Zuid- en Noord-Nederland, in verband staat. Ik doceer weliswaar geen Nederlandse taal, en ik doceer ook geen Nederlandse letterkunde. Sinds de jaren twintig heeft zich in Londen namelijk de traditie – en ik vind het een zegenrijke traditie – gevestigd dat er twee leerstoelen zijn. Er is een leerstoel voor Nederlandse taal- en letterkunde, gevestigd in een uitstekend meisjescollege, Bedford College, en een leerstoel voor Nederlandse geschiedenis, gevestigd in het oudste en waardigste College van Londen, University College. De historici die in University College hebben gedoceerd, zijn – in ieder geval tot ik er kwam – uiterst „distinguished historians” geweest. De eerste was Professor Geyl. Hij werd opgevolgd door Professor Renier en in 1957 heb ik de inderdaad zware taak gekregen om hetzelfde werk voort te zetten. Nu is het zeker op het ogenblik niet de tijd om op de geschiedenis van de Londense leerstoelen nader in te gaan, al is die geschiedenis op zichzelf interessant en ben ik ervan overtuigd dat zij ook voor neerlandici uiterst leerzaam zou zijn. Wellicht echter kunt U, voordat ik mijn eigenlijke thema aansnijdt, nog enige belangstelling op-

* Aangezien de spreker geen geschreven tekst bezat, is de volgende voordracht van de geluidsband afgeleest en opgetekend.

brengen voor een korte beschouwing over de plaats van de docent Nederlandse geschiedenis in een uitermate grote en veelzijdige Universiteit als de Londense.

Mijn positie is in het internationale verband singulier. Er is, voor zover ik weet, nergens op de wereld, in ieder geval buiten Nederland, een leerstoel Nederlandse geschiedenis. In Nederland bestaat er welgeteld één leerstoel Nederlandse geschiedenis. Voor zover ik weet heb ik dus als enige collega proximus de hoogleraar vaderlandse geschiedenis te Leiden. Alle andere leerstoelen in Nederland die de geschiedenis betreffen, hebben als opdracht of middeleeuwse of moderne algemene vaderlandse geschiedenis, dus nooit uitsluitend Nederlandse geschiedenis. De positie van de Nederlandse historicus aan de Londense Universiteit is, ik kan dat heel kort zeggen, bijzonder gunstig. De Londense History School is zeer groot, zeer veelzijdig, zeer buigzaam. Ik weet niet precies hoeveel docenten in de geschiedenis werkzaam zijn in Londen maar dat is in ieder geval wel over de honderd. Het aantal studenten in de geschiedenis dat per jaar wordt aangenomen aan de Londense Universiteit bedraagt tegen de tweehonderd. De studie duurt drie jaar, tot het B.A. Veruit de meeste studenten wenden zich, na het B.A. te hebben behaald, direct tot het praktische leven en studeren dus niet verder.

De situatie in mijn eigen College is zo, dat daar per jaar ongeveer dertig studenten aankomen of aangenomen worden, die zich dus uitsluitend toeleggen op geschiedenis. Die krijgen het gewone onderricht in algemene geschiedenis, middeleeuwse, moderne, vooral moderne, natuurlijk zowel Engelse als Europese. De klemtoon ligt vrijwel geheel op de moderne geschiedenis, op de geschiedenis na 1500. Voor deze onderwerpen, de Europese geschiedenis betreffende, schakelt men alle beschikbare docenten in. Ik persoonlijk doceer dus veel en vaak over Europese geschiedenis in algemene zin, speciaal over de 16de en 17de eeuw, en ik vind het altijd een van de meest stimulerende bezigheden in mijn werk in Londen om juist in die algemene colleges de Nederlandse en Belgische geschiedenis de hun toekomstige plaats te geven. In het tweede jaar kiezen alle studenten in de geschiedenis in Londen een zogenaamd „optional subject”, een keuzevak, dat zij volgen in hun tweede en in hun derde jaar. Er zijn ongeveer dertig, of meer dan dertig van dergelijke keuzevakken: Franse geschiedenis, Amerikaanse geschiedenis, bepaalde onderdelen van de Engelse geschiedenis. Een van die keuzevakken, een van die meer dan dertig keuzevakken, is de Nederlandse geschiedenis van 1559 tot 1813. Bovendien kiezen alle studenten in hun derde jaar een zogenaamd „special subject” en ook daarvan zijn er meer dan dertig ter beschikking.

De meeste van die zogenaamde „special subjects” zijn gecombineerd met een bepaald „optional subject”; dat is ook het geval met de Nederlandse geschiedenis.

Degenen dus die als „optional” in hun tweede jaar de Nederlandse geschiedenis kiezen, kiezen over het algemeen in hun derde jaar als „special subject” datgene wat daarvoor gegeven wordt, dat is „De Nederlandse Opstand van 1559 tot in het begin van de jaren 1580”. Een uitstekende gelegenheid, dit „special subject”, van het oogpunt van de docent uit, om niet alleen Noordnederlandse geschiedenis te geven maar ook Zuidnederlandse, en speciaal dus bestudering van de breuk in de Nederlanden in de 16de eeuw. Deze „optional” en „special subjects” spelen bij het examen na drie jaar een vrij grote rol. De examens zijn alle schriftelijk, de studenten krijgen negen „papers”, drie van die negen „papers” betreffen het „optional” en het „special subject” zodat een derde van de aandacht en van de tijd van iedere student in beslag wordt genomen door zijn speciale onderwerp.

Hoe is nu de belangstelling voor de Nederlandse onderwerpen bij de Londense studenten? Nu is daar natuurlijk, en dat is begrijpelijk, niets zekers of permanents over te zeggen; dat wisselt ieder jaar. Een onderwerp kan een paar jaar in de mode zijn en wordt dan vergeten. Dat is in de zeven jaar dat ik in Londen bezig ben, al herhaaldelijk gebeurd. Wat nu de belangstelling voor de Nederlandse geschiedenis betreft, de laatste jaren heb ik over het algemeen over die belangstelling zeer bepaald niet te klagen. Zoals gezegd, er zijn dus per jaar nog geen tweehonderd studenten, er is keuze uit meer dan dertig „subjects” maar een feit is, dat tien of meer studenten zoveel belangstelling voor de Nederlandse geschiedenis hebben dat ze bereid zijn zich daar speciaal op toe te leggen. Met het resultaat dus dat over het algemeen mijn „optional class” waar ik dus de algemene Nederlandse geschiedenis behandel, uit een twintig studenten bestaat en het „special subject”, waarin ik met de studenten samen bepaalde gepubliceerde bronnen bestudeer, over het algemeen een tiental studenten telt. Als ik dit vergelijk met de belangstelling die er bestaat voor onderwerpen uit de Franse, Duitse, Russische, Poolse geschiedenis, ik noem nu maar wat voorbeelden, of de geschiedenis van de Renaissance, dan blijkt dat de Nederlandse vakken tot de grootste onderwerpen behoren.

De Nederlandse vakken trekken meer belangstelling dan men proportioneel zou kunnen verwachten. Ze trekken natuurlijk minder aandacht dan onderdelen uit de Engelse of uit de Amerikaanse geschiedenis, maar ze komen direct daarna, op één lijn met Franse geschiedenis, veel meer dan

Russische, Duitse, Spaanse geschiedenis, die ook in Londen worden gedoceerd. Op zichzelf kan ik dus niet anders zeggen dan dat, numeriek gesproken in ieder geval, de belangstelling bepaald zeer bevredigend is en de positie van de Nederlandse geschiedenis aan de Londense Universiteit, wat de studenten betreft, gevestigd is.

Wat is nu de toestand voor zover het de „postgraduate students” betreft? Welke studenten nemen de moeite om, na hun B.A. te hebben behaald, zich verder te bekwamen in de Nederlandse geschiedenis? Nu zijn daar de aantallen natuurlijk veel kleiner. In de eerste plaats gaat, ik weet niet hoeveel procent, maar veruit de meerderheid van de Londense studenten überhaupt niet verder met research in geschiedenis. Veel van de studenten die ik aantrek voor het kandidaatsexamen, zijn geïnteresseerd in algemene zin in Nederlandse geschiedenis maar willen dat toch niet tot een speciaal onderwerp voor onderzoek maken. Om dan maar weer een enkel getal te noemen, ik heb op 't ogenblik vijf „postgraduate students” die zich dus prepareren op een dissertatie, op een promotie, een Ph. D. in Londen, over een zuiver Nederlands onderwerp. Om de soort van onderwerpen te noemen die deze mensen interesseert, een ervan is bezig met een onderzoek in Nederlandse en Zuidnederlandse bronnen, in de archieven, over de doordringing van het Calvinisme in Nederland in de 16de eeuw, in Noord en Zuid, een ander is bezig met het radicalisme onder de Bataafse Republiek, een ander met 18de-eeuwse politieke theorieën in Nederland, weer een ander doet onderzoek naar de regeringsperiode van Leicester in de Nederlandse Republiek en weer een ander is bezig met de sociale structuur van het 17de-eeuwse regentenpatriciaat in een Hollandse stad. Er wordt hard aan deze onderwerpen gewerkt, de meeste van dit soort studenten brengen een jaar of meer dan een jaar in Nederland of in België door, om daar dus in de eerste plaats zich te bekwamen in de taal en in de tweede plaats om onderzoek te doen in de archieven.

Wat men verder van deze werkzaamheden verwachten moet, ja dat kan alleen de toekomst leren. Ze zijn nog niet klaar. Ik vermeld deze dingen dus uitsluitend om aan te tonen dat ook op het gebied van de Nederlandse geschiedenis er wel enige belangstelling te wekken valt in een grote Engelse universiteit en ik ben er vrijwel zeker van, dat een dergelijke belangstelling ook te wekken zou zijn in verschillende universiteiten buiten Engeland, in Engelssprekende landen in ieder geval, in de Verenigde Staten of misschien in Australië of misschien in Canada, speciaal omdat bijvoorbeeld in vele Amerikaanse universiteiten het voor de historische docenten langzamerhand moeilijk wordt om onderwerpen voor dissertaties te vinden

op het gebied van Engelse geschiedenis. Tot nu toe is iedere Amerikaanse student in de geschiedenis die niet over Amerikaanse geschiedenis wilde promoveren, als het ware automatisch gezonden naar een archief in Engeland. Langzamerhand begint zelfs het Engelse archiefwezen enigszins uitgeput te raken en net zoals het moeilijk wordt nog altijd een nieuw aspect van Shakespeare te behandelen, wordt het wat moeilijk nog weer een onderwerp te vinden, betrekking hebbend op de Tudors of de Stuarts, met het resultaat dat die Amerikaanse studenten wel eens naar het continent verwezen worden. Er gaan er velen naar Frankrijk, er is zeker ook belangstelling voor Nederland. Het is opvallend dat de laatste jaren het Rijksarchief in Den Haag, die mijn van informatie, voor een belangrijk deel nog niet goed geëxploreerd, de aandacht trekt van Amerikaanse promovendi. Ik geloof zeker dat Nederlandse aanwezigheid op historisch terrein in Amerika deze belangstelling zou kunnen bevorderen en deze belangstelling ook enigermate zou kunnen leiden.

Wat is nu – en ik zie dat ik me haasten moet om op mijn eigenlijke thema te komen – wat is nu de charme van dit soort docerwerk voor een Nederlandse historicus aan een buitenlandse universiteit? Welnu, dat is gedeeltelijk, dat men geconfronteerd wordt met een manier van de Nederlandse geschiedenis zien en interpreteren, die in Nederland vreemd is. Ik word door mijn studenten op merkwaardige punten in de Nederlandse geschiedenis gewezen en ik moet soms nogal haastig voor bepaalde problemen uit de Nederlandse geschiedenis trachten een oplossing te vinden, te improviseren, eenvoudig tijdens de discussies, tijdens de colleges. Problemen uit de Nederlandse geschiedenis die men, als men in Nederland woont, doodeenvoudig niet ziet. Ik zou daarbij willen aansluiten op wat Prof. Schultink gisteren, mijns inziens zeer terecht, heeft gezegd: er ligt voor Nederlandse wetenschapsbeoefenaars, voor taalkundigen niet alleen maar ook voor historici, een grote aantrekkelijkheid in het werken in een vreemde omgeving, omdat men daardoor een visie krijgt op de eigen geschiedenis die men zeker in het moederland niet krijgt. Een van de bewijzen voor dit feit is waarschijnlijk, dat de Nederlandse historicus in het buitenland belangstelling opvat voor de groei, de aard van het Nederlandse, het Noordnederlandse nationalisme. In ieder geval, alle inaugurele oraties die in Londen zijn gehouden, of literairhistorische of puur historische, betreffen het Nederlandse nationalisme of in ieder geval een aspect ervan. Geyl, ik hoef het niet te zeggen, is zijn leven lang geboeid geweest, en is het nog steeds, door problemen die op het nationalisme betrekking hebben. Weevers, toen hij zijn oratie hield, hield haar over „The idea of Holland in Dutch Poetry”. Renier, toen hij de leerstoel aanvaardde, sprak over „The Criterion of Dutch Nationhood”. En toen ikzelf ook dat

plechtige moment moest doormaken, toen wist ik ook niets beters te doen dan maar een of ander onderwerp te kiezen dat daarop betrekking had. Weliswaar heb ik die oratie een titel gegeven die dat niet direct duidelijk maakte omdat ik toch in ieder geval wilde trachten nog iets van originaliteit te redden . . .

Ik stel het op prijs dat ik ook hier, in een gezelschap van neerlandici, een paar woorden over deze kwestie mag zeggen, en wel hierom: het is noodzakelijk haar te behandelen in samenwerking met de literatuurhistorici. En ik weet niet of ik me sterk vergis, ik hoop dat ik me sterk vergis, ik meen echter, dat de letterkundige historici evenmin als de politieke historici aan dit probleem grote aandacht hebben besteed. En het is een probleem, want dat Noordnederlandse nationalisme is een uitermate merkwaardig verschijnsel. Ik wil slechts in vijf korte punten, en ik beloof U dat ik het zeer kort zal maken, trachten aan te tonen, dat er in ieder geval nog enkele problemen zijn die op te lossen vallen. In de eerste plaats, de datum van ontstaan van een Noordnederlands patriottisme of nationalisme. We weten eenvoudig niet wanneer het ontstaan is. Is het al aanwezig in de late 16de eeuw of ontwikkelt het zich pas in de loop van de 17de? Indien het zich al in de 16de eeuw begint te ontwikkelen in de jaren negentig, is er dan een connectie tussen dat eerste stadium en de ontwikkeling laten we zeggen, omstreeks 1650? Is er bovendien connectie tussen de eerste nationale patriottische verontwaardiging zoals die in de Geuzenliederen wordt uitgedrukt, en de patriottische verontwaardiging zoals men die vindt in Vondels werk? Hiervan weten wij eenvoudig niets. We weten iets over de positie van het Zuiden in dit nationale gebeuren, we weten niets over de oorsprongen van het Noordnederlandse patriottisme.

Tweede probleem, wat is precies, indien er een nationaal besef in Nederland, een nationalisme, een patriottisme is, wat is precies de inhoud ervan?

Ik wil daar nu verder niet op ingaan omdat dit ons in moeilijke theoretische problemen zou verwikkelen, maar ik neem nu maar aan, dat voor ieder nationalisme nodig is een zeker missiebesef. Indien dat waar is, bestaat er dan een dergelijk missiebesef in het Nederland van de 17de eeuw? Is het volgens het Nederlandse nationalisme, de taak van Nederland om te strijden voor de godsdienst? Is inderdaad de taak van Nederland, oorlog voeren, strijd?

Soms in het begin van de 17de eeuw zou men zeggen, dat dit Nederlandse nationalisme meent dat de enige bestaansmogelijkheid van Nederland is het bellum perpetuum, de eeuwige oorlog. In de tweede helft

van de 17de eeuw lijkt het of deze positie volkomen verandert en alsof de bestaansreden van Nederland is: eeuwigdurende vrede. Hoe combineert men dit, hoe is die ontwikkeling, niet alleen in de politiek maar ook in de Nederlandse letterkunde? Wat nu die taak van Nederland betreft, die missie, ik heb in een sceptische bui gemeend, dat er eigenlijk van een missiebesef in Nederland geen sprake is voor het aan de macht komen van stadhouder Koning Willem de Derde en ik meende bovendien, maar dat was erg cru en ik zei het voor een Engels publiek, dat dat missiebesef eigenlijk meer uit de Engelse Stuart-traditie voortkwam dan uit de Nederlandse traditie. Ik kan natuurlijk wel enige argumenten voor deze sceptische stelling te berde brengen, niet nu maar in het algemeen, maar ik geloof dat ook degelijk onderzoek op het gebied van de letterkunde pas werkelijk antwoord kan geven op deze vraag.

In de derde plaats, indien men al een formule, een definitie kan vinden van het Noordnederlandse nationalisme, in hoeverre verschilt dat dan van het nationalisme in de omringende landen? En dit is een essentieel punt. Vergelijkend historisch en vooral ook literair-historisch onderzoek kan hier nog veel aan het licht brengen. En niet alleen over de 17de eeuw maar ook bijvoorbeeld over de 19de. Wat weten we eigenlijk van het nationalisme van *De Gids*, in de jaren veertig? Bijzonder weinig. Wat is dat nationalisme van *De Gids* in vergelijking met het nationalisme van de Fransen, van de Duitsers en vooral ook van de Belgen? Dat het anders is, ik geloof dat men dat bij voorbaat kan aannemen. Ik ben altijd getroffen door het feit dat Thorbecke, dan toch de grote vormgever van het Nederlandse liberalisme, in de jaren zestig, in het Parlement, heeft gezegd dat hij er zo trots op was dat hij het woord „nationaal” altijd heeft trachten te vermijden.

Welke Duitse, Franse liberaal zou zoiets ooit kunnen zeggen, en om dichter bij huis te blijven, kunt U zich zoiets voorstellen in de mond van Charles Rogier of van Frère-Orban? Het is totaal ondenkbaar.

In verband met al de vorige punten een vierde: wat is de bijdrage van de verschillende Nederlandse gewesten aan het Noordnederlandse nationalisme? Wat is het belang van de oude traditionele tegenstelling tussen de landgewesten en de zeegebieden? Om weer wat namen te noemen: het nationalisme van een man uit Overijsel als Johan Derk van der Capellen uit het einde van de 18de eeuw is zeker totaal verschillend van het nationalisme van de leiders van de patriottische beweging in Holland.

Het nationale gevoel van Thorbecke is wellicht anders dan het nationale gevoel van Bakhuizen van den Brink. Hoe precies ligt dit alles?

Welke factoren beheersen het? Is hier een patroon in te onderkennen? Is hier een historische traditie in te onderkennen of hangt het eenvoudig van persoonlijkheden af? Deze vraag kan ook alleen maar behandeld en beantwoord worden door literatuurhistorici.

En dan natuurlijk een evident punt, dat is het vijfde en het laatste dat ik hier noemen wil, de religieuze factor. Wat, in andere woorden, is de bijdrage van de Calvinisten tot het nationale besef, en wat is in de 19de eeuw de bijdrage van de katholieken toen zij eenmaal zich emancipeerden?

Dames en Heren, ik heb U gewaarschuwd, ik zou slechts wat frivole opmerkingen maken, ik ben ook maar een historicus en geen neerlandicus. Maar ik wil eindigen met toch mijn dank uit te brengen aan de organisatoren en aan de deelnemers van deze conferentie omdat zij zo'n frivool historicus dan toch hebben geduld. Indien deze causerie enig doel had, dan was het om te laten zien waarom ik hoop dat ik op een volgend Colloquium niet zo'n eenzame en singuliere figuur zal zijn. Ik voeg er, juist omdat ik hier in Brussel spreek, aan toe, dat ik het als volkomen natuurlijk beschouw, dat de docent in de Nederlandse geschiedenis in het buitenland zijn onderwerpen zo kiest dat hij ook onderdelen van de Zuidnederlandse geschiedenis daarbij intiem betreft. Deed hij dat niet, dan zou hij mijns inziens eenvoudig niet op de hoogte zijn van de stand van zijn wetenschap. Ik dank U.

SLOTWOORD VAN DE VOORZITTER

Dames en Heren, beste Collega's, nu blijft mij alleen nog de aangename taak over, een dankwoord uit te spreken bij het einde van dit Tweede Colloquium. Dit dankwoord zal ook alweer, gezien de omstandigheden, heel kort zijn. Ik denk in de eerste plaats met bijzondere erkentelijkheid – en wij allen doen dat – aan de Gemengde Technische Commissie ter uitvoering van het Belgisch-Nederlands Cultureel Akkoord, die dit Colloquium praktisch heeft mogelijk gemaakt, en ik kan aan deze Commissie niet denken, zonder in het bijzonder en met name te noemen haar secretaris, de Heer Berckx, die ontzettend veel heeft verzet om dit materieel, om dit financieel te kunnen doen plaatshebben. Ik denk aan de Dienst Internationale Culturele Betrekkingen en dan in het bijzonder moet ik daarbij noemen de Heer van Goidsenhoven die U bezig heeft gezien, geloof ik, toen U hier de eerste dag was, in hemdsmouwen, de hele dag sjouwend om onze reizende tentoonstelling op tijd klaar te hebben voor de opening. Ik denk aan de Dienst Letteren van het Ministerie van Nationale Opvoeding en Cultuur. Ik denk aan de talrijke ambtenaren van de beide Ministeries van Opvoeding maar ook van de Ministeries van Buitenlandse Zaken die hier aanwezig hebben willen zijn. Ik dank al degenen die hebben bijgedragen tot de uitvoering van de resolutie betreffende de reizende tentoonstelling. Verder de Collega's die een referaat hebben gehouden en ook hen die het voorzitterschap hebben waargenomen, kortom allen die op de een of andere wijze tot het welslagen van dit Tweede Colloquium hebben willen bijdragen. En dat bent U allemaal zonder één uitzondering, Collega's, alleen maar al door Uw aanwezigheid hier. Niet in het minst gaat mijn dank naar mijn naaste medewerkers, Dr. Jalink en Drs. Thomassen, voor de steun die zij mij in deze dagen hebben verleend. En dan moge ik in de laatste, maar niet in de minste plaats ook dank en hulde brengen aan de echtgenoten van onze Collega's die zijn meegekomen naar Brussel en die mee hebben bijgedragen tot de